การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา*

THE MANAGEMENT OF MONASTIC AFFAIRS IN THE DIGITAL ERA OF THE BISHOP OF SONGKHLA PROVINCE

พระรัฐธรรมนูญ สุมนุญโญ (ณ วรรโณ)[1] และ พระมหาชินกร สุจิตฺโต (ทองดี)[2]

Phra Rattatammanoon Sumanunyo (Nawanno)[1] and PhramahaChinnakorn Sucitto (Thongdee)[2]

[1-2]มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

[1-2]Mahamakut Buddhist University, Thailand

Corresponding Author's Email: nawanno741@gmail.com

วันที่รับบทความ : 8 เมษายน 2569; วันแก้ไขบทความ 21 เมษายน 2569; วันตอบรับบทความ : 23 เมษายน 2569

Received 8 April 2026; Revised 21 April 2026; Accepted 23 April 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) ศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา 2) วิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา และ 3) เสนอแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ประกอบด้วย พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการพรรณนาความ

Citation:

*พระรัฐธรรมนูญ สุมนุญโญ (ณ วรรโณ) และ พระมหาชินกร สุจิตฺโต (ทองดี). (2569). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 4(4), 1516-1541.

Phra Rattatammanoon Sumanunyo (Nawanno) and PhramahaChinnakorn Sucitto (Thongdee). (2026). The Management Of Monastic Affairs In The Digital Era Of The Bishop Of Songkhla Province. Journal of Interdisciplinary Social Development, 4(4), 1516-1541.;

DOI: https://doi.org/10.

Website: https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/

ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา ยังคงดำเนินการตามโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ตามลำดับชั้น ตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยยึดหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์เป็นกรอบในการบริหารงาน คณะสงฆ์ได้เริ่มนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการสื่อสาร การประสานงาน และการติดตามงาน เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์และการประชุมผ่านระบบออนไลน์ อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านทักษะดิจิทัลของพระสงฆ์บางส่วน โดยเฉพาะพระสงฆ์สูงอายุหรือวัดที่ขาดบุคลากรด้านเทคโนโลยี

2) การวิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา พบว่า การบริหารยังคงมีลักษณะเป็นระบบรวมศูนย์ตามโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ ขณะที่เทคโนโลยีดิจิทัลถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนการสื่อสาร การประสานงาน และการติดตามผลการดำเนินงาน การบริหารจึงมีลักษณะเป็น “การเปลี่ยนผ่านแบบคู่ขนาน” ระหว่างระบบการบริหารแบบดั้งเดิมกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งช่วยเพิ่มความสะดวกและประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ยังไม่พัฒนาไปสู่ระบบดิจิทัลอย่างเต็ม

3) แนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา ควรส่งเสริมการพัฒนาทักษะดิจิทัลของพระสงฆ์และบุคลากรที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ พัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางของคณะสงฆ์เพื่อใช้ในการบริหารจัดการข้อมูลและการสื่อสาร และสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการบริหารจัดการวัดอย่างเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัย ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ และชุมชน เพื่อพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การบริหาร, กิจการคณะสงฆ์, ดิจิทัล, พระสังฆาธิการ

Abstract

This research aimed to: 1) examine the administrative conditions of Sangha affairs in the digital era among ecclesiastical administrators in Songkhla Province; 2) analyze the administration of Sangha affairs in the digital era among ecclesiastical administrators in Songkhla Province; and 3) propose guidelines for

the administration of Sangha affairs in the digital era among ecclesiastical administrators in Songkhla Province. This study employed a qualitative research approach. The key informants consisted of 20 participants, including provincial ecclesiastical chiefs, deputy provincial chiefs, district ecclesiastical chiefs, sub-district ecclesiastical chiefs, abbots, Buddhist scholars, and officials from the Office of National Buddhism. The research instrument was a structured interview, and data were analyzed using content analysis and descriptive analysis.

The research results were as follows:

1. The administration of Sangha affairs in the digital era among ecclesiastical administrators in Songkhla Province continues to follow the hierarchical governance structure of the Sangha, ranging from provincial chiefs to district chiefs, sub-district chiefs, and abbots. The administration is guided by the principles of the Dhamma-Vinaya and Sangha laws. Digital technologies have begun to be adopted for communication, coordination, and monitoring, such as through social media and online meetings. However, limitations remain in digital skills among some monks, particularly elderly monks or temples lacking technological personnel.

2. The analysis of Sangha administration in the digital era indicates that the system remains centralized according to the traditional hierarchical structure, while digital technologies are utilized to support communication, coordination, and performance monitoring. The administration can thus be characterized as a “parallel transition” between traditional administrative systems and digital technology adoption. This transition enhances convenience and operational efficiency but has not yet fully developed into a comprehensive digital system.

3. The guidelines for Sangha administration in the digital era suggest promoting systematic development of digital skills among monks and related personnel, developing a centralized database system for effective data management and communication, and supporting the appropriate use of digital

technology for Buddhist dissemination and temple management in accordance with the Dhamma-Vinaya. Furthermore, collaboration networks among the Sangha, government agencies, and communities should be strengthened to ensure that Sangha administration aligns effectively with the context of the digital society.

Key words: Administration, Sangha Affairs, Digital, Ecclesiastical Administrators

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ทั้งในด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาจิตใจของประชาชน ตลอดจนมีส่วนในการสร้างความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แก่สังคมไทย โดยมีคณะสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจดังกล่าวผ่านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งครอบคลุมการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นภารกิจหลักที่กำหนดไว้ตามโครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ไทย (พระศรีวชิรวาที, 2567) ในบริบทดังกล่าว การบริหารกิจการคณะสงฆ์จึงต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินงานในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับวัด ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ไปจนถึงระดับประเทศ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติหน้าที่ทั้งในเชิงการบริหารองค์กรและการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นกรอบในการดำเนินงาน ควบคู่กับการประยุกต์ใช้หลักการบริหารสมัยใหม่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการ (พระปลัดเกียรติศักดิ์ สินทวีวรกุล, 2548) ทั้งนี้ ความสำเร็จของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ขึ้นอยู่กับศักยภาพของพระสังฆาธิการ ทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะการบริหาร และความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (พระครูปฐมธีรวัฒน์ บัญชาเทียนทอง และคณะ, 2568) อย่างไรก็ตาม ในศตวรรษที่ 21 โลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล (Digital Era) ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีบทบาทอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ การพัฒนาอย่างรวดเร็วของอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ ส่งผลให้รูปแบบการสื่อสาร การเรียนรู้ และการเข้าถึงข้อมูลเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ (พระศุภกร ภูมิปญโญ, 2568)

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสถาบันพระพุทธศาสนาโดยตรง กล่าวคือ รูปแบบการเผยแผ่พระธรรมคำสอนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากรูปแบบดั้งเดิมไปสู่รูปแบบดิจิทัล

มากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีพฤติกรรมการเข้าถึงข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ ส่งผลให้พระสงฆ์ต้องปรับบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะ เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ การถ่ายทอดสด และการผลิตสื่อธรรมะในรูปแบบดิจิทัล (พระครูปลัดอัมพร อาภาธโร และคณะ, 2568) นอกจากนี้ เทคโนโลยีดิจิทัลยังมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการภายในคณะสงฆ์ ทั้งในด้านการจัดเก็บข้อมูล การบริหารเอกสาร การเงิน และการสื่อสารภายในองค์กร ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการบริหารจัดการ (กองเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, 2569) ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลจึงต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างหลักการบริหารแบบดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม ในอีกด้านหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในลักษณะ VUCA World ซึ่งประกอบด้วยความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ ได้ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการในทุกภาคส่วน รวมถึงคณะสงฆ์ (พระสมพร นามอินทร์ และคณะ, 2567) ทำให้พระสังฆาธิการต้องเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวและพัฒนารูปแบบการบริหารให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

ในบริบทของสังคมไทย พบว่า พฤติกรรมของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้สื่อดิจิทัลมากขึ้น ส่งผลให้บทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชนลดลงในบางมิติ ขณะเดียวกัน การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารยังส่งผลให้สังคมสามารถตรวจสอบการดำเนินงานของคณะสงฆ์ได้มากขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดทั้งโอกาสและแรงกดดันต่อองค์กรคณะสงฆ์ (พระครูปลัดอัมพร อาภาธโร และคณะ, 2568) นอกจากนี้ คณะสงฆ์ยังประสบปัญหาเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น การขาดระบบฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ การขาดการเชื่อมโยงข้อมูล และการขาดทักษะด้านดิจิทัลของพระสังฆาธิการ (พระณัฐวุฒิ อภิปุญโญ และคณะ, 2564) อีกทั้ง ปัญหาดังกล่าวยังสะท้อนถึง “ช่องว่างทางดิจิทัล” (Digital Divide) ภายในองค์กรคณะสงฆ์ ซึ่งเกิดจากความแตกต่างด้านการเข้าถึงเทคโนโลยี ความรู้ และทักษะของบุคลากรในแต่ละระดับ หากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบอาจส่งผลให้การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลเกิดความเหลื่อมล้ำและไม่ทั่วถึง ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวม เมื่อพิจารณาในระดับพื้นที่จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนา การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีความซับซ้อน และจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบการบริหารที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในภาพรวม หรือเน้นเฉพาะด้านภาวะผู้นำและประสิทธิภาพการบริหาร (พระครูปฐมธีรวัฒน์ บัญชาเทียนทอง และ

คณะ, 2568) ขณะที่งานวิจัยที่ศึกษา “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล” โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่ เช่น จังหวัดสงขลา ยังมีจำนวนจำกัด ดังนั้น ช่องว่างทางองค์ความรู้ (Research Gap) ที่สำคัญ คือ การขาดองค์ความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบ ปัญหา และแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลในระดับพื้นที่

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา เพื่อให้ได้แนวทางและรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม สามารถนำไปพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และสามารถบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับภารกิจทั้ง 6 ด้านให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สอดคล้องกับบริบทสังคมดิจิทัลและสังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดสงขลา ตลอดจนสามารถนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในพื้นที่อื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา
2. เพื่อวิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา
3. เพื่อเสนอแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระสังฆาธิการและนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำแนกตามบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์จะแบ่งออกได้ 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 20 รูป/คน ดังนี้

1) กลุ่มพระสังฆาธิการระดับการปกครอง เป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการกำหนดนโยบาย กำกับดูแล และบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับพื้นที่ประกอบด้วย พระสังฆาธิการเจ้าคณะจังหวัด

จำนวน 1 รูป รองเจ้าคณะจังหวัด จำนวน 1 รูป เจ้าคณะอำเภอ จำนวน 4 รูป และเจ้าคณะตำบล จำนวน 5 รูป รวมจำนวนทั้งสิ้น 11 รูป

2) กลุ่มผู้บริหารวัด เป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการกิจการวัดและการดำเนินงานด้านศาสนกิจในระดับปฏิบัติ ประกอบด้วย เจ้าอาวาส จำนวน 4 รูป

3) กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและการบริหาร เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและมุมมองเชิงวิชาการที่สามารถสนับสนุนการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย นักวิชาการด้านพุทธศาสนา จำนวน 3 คน อาจารย์มหาวิทยาลัย จำนวน 2 รูป/คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 5 รูป/คน

การดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ และประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงกำหนดรายละเอียดการดำเนินการวิจัยไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดเตรียมโครงร่างงานวิจัย โดยเริ่มจากการตั้งชื่อเรื่อง การศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา คำถามของการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย สมมติฐานของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำโครงร่างงานวิจัย และนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอคำปรึกษา คำแนะนำ และความเห็นชอบในการจัดทำโครงร่างการวิจัย พร้อมรับข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขให้งานสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากนั้นดำเนินการเสนอโครงร่างการวิจัยเพื่อขออนุมัติจากบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 2 สำหรับเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open ended Form) โดยเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องมือ และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อหาค่า CVI เมื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของเครื่องมือให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้ว จึงนำเครื่องมือที่สร้างไปลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

ในส่วนของการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Dept Interview) ด้วยแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถตอบได้ตามความสมัครใจและสะดวกใจ โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์อย่างเป็นธรรมชาติและเป็นกันเองโดยการสนทนากัน เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกของผู้ถูกสัมภาษณ์ว่าเหมือนถูกบังคับให้ตอบคำถาม ทั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการบันทึกทุกเรื่องที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูลโดยตรง สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการขอเข้า

พบเพื่อพูดคุยและอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย ให้กับผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ทราบ และชี้แจงถึงความสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ที่จะกลับมาเป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อการนำไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การรายงานผลการวิจัยในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ จะใช้ข้อมูลและเก็บข้อมูลเป็นหลักจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Dept Interview) จากนั้นจึงนำเอาข้อเท็จจริงที่ได้มาการเปรียบเทียบข้อค้นพบ (Finding) ของปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษา (Phenomenon) จากแหล่งและมุมมองที่แตกต่างกัน เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือ (Credibility, validity) ของข้อมูลหรือสิ่งที่ค้นพบ ดังนั้น ข้อมูลที่ได้จึงเป็นลักษณะเชิงพรรณนาตามข้อเท็จจริงและปรากฏการณ์ที่พบ ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่จึงไม่อยู่ในลักษณะของตัวเลข

เมื่อจัดทำร่างรายงานการวิจัยสำเร็จแล้ว จึงเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่องตามที่คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เสนอแนะ แล้วจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ส่งบัณฑิตศึกษา เพื่อขออนุมัติเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจากการศึกษาเอกสาร ตำราวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดและโครงสร้างคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลได้อย่างอิสระ โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 5 ตอน ได้แก่ (1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ (2) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (3) ภารกิจและอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ (4) คณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล และ (5) ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนา

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง โดยเริ่มจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา จากนั้นจึงวิเคราะห์

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อกำหนดกรอบเนื้อหาและโครงสร้างของเครื่องมือ และสร้างข้อคำถามตามกรอบแนวคิดและคำนิยามศัพท์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยจัดแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 5 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ภารกิจและอำนาจหน้าที่ คณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล และข้อเสนอแนะแนวทาง

ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 รูป/ท่าน เพื่อประเมินความถูกต้องและความครอบคลุมของข้อคำถาม จากนั้นนำผลการประเมินมาคำนวณค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index: CVI) โดยกำหนดเกณฑ์การยอมรับที่ค่า I-CVI และ S-CVI ไม่ต่ำกว่า 0.80 ผลการตรวจสอบพบว่าข้อคำถามทุกรายการมีค่า I-CVI อยู่ระหว่าง 0.80–1.00 และมีค่า S-CVI เท่ากับ 0.97 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความสอดคล้องและความเหมาะสมในระดับดีมาก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการเก็บข้อมูลโดยตรงจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา ในระหว่างเดือน ธันวาคม 2568 ถึง มีนาคม 2569 โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่เกี่ยวกับสภาพ การวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะแนวการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากเทปบันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจดบันทึกทั้งหมด 20 คน จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดของแต่ละกลุ่มมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยการวิเคราะห์จัดประเภทของข้อมูล และได้จัดหมวดหมู่ในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการจังหวัดสงขลา

จากการศึกษา พบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสงขลาอยู่ในลักษณะของ “การเปลี่ยนผ่านแบบคู่ขนาน” กล่าวคือ ยังคงรักษาโครงสร้างการปกครองแบบดั้งเดิม

ตามลำดับชั้นอำนาจของคณะสงฆ์ แต่ได้มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการบริหารงาน ตามภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ คือ

1) ด้านการปกครอง ผลการศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา ด้านการปกครอง พบว่า โครงสร้างการปกครองยังคงดำเนินการตามระบบลำดับชั้นการบังคับบัญชาของคณะสงฆ์อย่างชัดเจน ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยยึดกรอบพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์เป็นหลักในการกำกับดูแล การกำหนดนโยบาย การสั่งการ และการติดตามผลการดำเนินงานยังคงเป็นไปในลักษณะรวมศูนย์ (Centralized Structure) ซึ่งสะท้อนความต่อเนื่องของระบบการบริหารแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นระเบียบแบบแผนและเอกภาพในการปกครอง

2) ด้านการศาสนศึกษา ผลการศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา ด้านการศาสนศึกษา พบว่า มีการดำเนินการอยู่ภายใต้โครงสร้างระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมที่แบ่งออกเป็น 3 แผนก ได้แก่ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา โดยมีสำนักศาสนศึกษาทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนการสอนและการสอบอย่างเป็นทางการ โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนถึงความต่อเนื่องของระบบการบริหารแบบดั้งเดิมที่มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจนตามลำดับชั้นการกำกับดูแลของคณะสงฆ์ แม้โครงสร้างหลักยังคงเดิม แต่กระบวนการดำเนินงานภายในได้ปรากฏการปรับตัวเข้าสู่บริบทดิจิทัลอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในมิติของการจัดการเรียนการสอน การขยายโอกาสทางการศึกษา และการใช้เทคโนโลยีสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิใช่การเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารศาสนศึกษา หากแต่เป็นการปรับ “วิธีการดำเนินงาน” ให้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง

3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ผลการศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการจังหวัดสงขลา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ได้ดำเนินการภายใต้บทบาทตามภารกิจดั้งเดิมของวัดในการสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปแบบการให้ทุนการศึกษา การสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและจริยธรรมในสถานศึกษา รวมถึงการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมและการเรียนรู้ควบคู่กับวิถีชีวิตของชุมชน โครงสร้างการดำเนินงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ยังคงเป็นไปตามระบบการบริหารคณะสงฆ์แบบลำดับชั้น โดยเจ้าคณะในแต่ละระดับทำหน้าที่กำกับดูแลและสนับสนุน

การดำเนินงานของวัดในพื้นที่ การตัดสินใจและการกำหนดแนวทางยังคงสอดคล้องกับกรอบระเบียบและบทบาทหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามระบบเดิม สภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความต่อเนื่องของโครงสร้างการบริหาร และการยึดหลักหน้าที่ภารกิจคณะสงฆ์เป็นแกนกลาง

สรุป ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า มีลักษณะของ “การรักษาบทบาทดั้งเดิมควบคู่กับการใช้เครื่องมือใหม่” กล่าวคือ ภารกิจหลักยังคงเป็นการสนับสนุนการศึกษาและพัฒนาคุณธรรมในชุมชน แต่รูปแบบการสื่อสารและการเผยแพร่ข้อมูลได้รับการปรับให้ทันสมัยขึ้นตามสภาพแวดล้อมทางสังคม ซึ่งด้านการศึกษาสงเคราะห์สะท้อนรูปแบบการเปลี่ยนผ่านที่มีลักษณะสอดคล้องกับภาพรวมการบริหารคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล กล่าวคือ โครงสร้างเดิมยังคงมั่นคง ขณะที่เทคโนโลยีถูกบูรณาการเข้าไปในระดับกระบวนการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การพัฒนายังไม่ถึงขั้นการปรับเปลี่ยนเชิงระบบหรือการจัดตั้งโครงสร้างดิจิทัลเฉพาะด้าน

4) ด้านการเผยแผ่ ผลการศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา ด้านการเผยแผ่ พบว่า ได้ดำเนินการเป็นไปตามบทบาทหน้าที่หลักของคณะสงฆ์ในการสืบทอด เผยแผ่ และธำรงรักษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ การดำเนินงานยังคงมีรูปแบบพื้นฐานตามแนวทางดั้งเดิม ได้แก่ การแสดงธรรมในวัด การจัดกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญ การบรรยายธรรมในสถานศึกษา และการออกเผยแผ่สู่ชุมชน โดยมีลำดับการกำกับดูแลตามโครงสร้างคณะสงฆ์อย่างชัดเจน

สรุป ด้านการเผยแผ่ พบว่า มีความชัดเจนในเชิงการใช้เทคโนโลยีมากกว่าบางภารกิจ เนื่องจากธรรมชาติของภารกิจเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสื่อสารและการถ่ายทอดเนื้อหา การประยุกต์ใช้ดิจิทัลจึงสามารถดำเนินการได้โดยไม่กระทบต่อโครงสร้างการปกครองโดยตรง อย่างไรก็ตาม การพัฒนายังอยู่ในระดับของการบูรณาการเชิงกระบวนการ มากกว่าการจัดระบบเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งการใช้สื่อออนไลน์ช่วยให้สามารถจัดเก็บเนื้อหาในรูปแบบดิจิทัล ทำให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงเนื้อหาธรรมย้อนหลังได้ สภาพดังกล่าวมีผลต่อความต่อเนื่องของการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา และเอื้อให้การเผยแผ่มีลักษณะไม่จำกัดเวลาและสถานที่ อย่างไรก็ตาม ยังมิได้ปรากฏการจัดการฐานข้อมูลเผยแผ่ในระดับจังหวัดอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล ด้านการเผยแผ่ของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา พบว่า มีลักษณะเป็นการดำรงบทบาทการเผยแผ่ตามแบบแผนดั้งเดิมควบคู่กับการขยายช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัล เทคโนโลยีถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพและขยายการเข้าถึง มิได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารเชิงระบบ การเปลี่ยน

ผ่านจึงอยู่ในระดับกระบวนการและการประยุกต์ใช้เครื่องมือใหม่ ภายใต้กรอบคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมองค์กรที่ยังคงความมั่นคง

5) ด้านสารสาธารณูปการ ผลการศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการจังหวัดสงขลา ด้านสาธารณูปการ พบว่า มีการดำเนินการภายใต้กรอบภารกิจดั้งเดิมของวัดในการดูแล บำรุงรักษา พัฒนา และจัดการทรัพย์สิน สิ่งปลูกสร้าง และสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความเหมาะสมต่อการประกอบศาสนกิจและการใช้ประโยชน์ของชุมชน โดยมีระบบการกำกับดูแลตามลำดับชั้นของคณะสงฆ์อย่างชัดเจน ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะจังหวัดลงสู่ระดับวัด โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนถึงความมั่นคงของรูปแบบการบริหารแบบดั้งเดิมที่ยึดหลักระเบียบและขั้นตอนตามกฎหมายคณะสงฆ์เป็นสำคัญ

ด้านสาธารณูปการมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากภารกิจด้านอื่น เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สิน อาคารสถานที่ โครงสร้างพื้นฐาน และการดำเนินโครงการก่อสร้างหรือบูรณะต่าง ๆ การดำเนินงานจึงต้องอาศัยทั้งการวางแผน การควบคุมงบประมาณ การตรวจสอบความถูกต้อง และการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก สภาพการบริหารในยุคดิจิทัลจึงสะท้อนให้เห็นถึงการคงไว้ซึ่งกระบวนการบริหารตามขั้นตอนอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกันได้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนในบางมิติ ดังนั้น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในด้านสาธารณูปการปรากฏชัดในมิติของการสื่อสารและการประสานงาน เช่น การใช้ช่องทางออนไลน์เพื่อแจ้งข้อมูลโครงการ การรายงานความก้าวหน้า การส่งเอกสารหรือภาพถ่ายประกอบการดำเนินงาน รวมถึง การประชุมหารือในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับโครงการก่อสร้างหรือการซ่อมแซมสิ่งปลูกสร้าง เทคโนโลยีในกรณีนี้ช่วยเพิ่มความรวดเร็วและลดข้อจำกัดด้านเวลาและระยะทาง ทำให้การติดตามงานมีความต่อเนื่องมากขึ้น

สรุป สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา พบว่า มีลักษณะเป็นการรักษาโครงสร้างและขั้นตอนตามระบบการบริหารแบบดั้งเดิม ควบคู่กับการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้สนับสนุนการสื่อสาร การรายงาน และการติดตามงาน การเปลี่ยนผ่านยังอยู่ในระดับการพัฒนาเชิงกระบวนการ มิได้ถึงขั้นการจัดตั้งระบบบริหารดิจิทัลแบบบูรณาการทั้งจังหวัด

6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

ผลการศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการจังหวัดสงขลา ด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีการดำเนินการภายใต้บทบาทดั้งเดิมของวัด

ในฐานะศูนย์กลางของชุมชนที่มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ และสงเคราะห์ประชาชนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือผู้ประสบภัย การมอบสิ่งของจำเป็น การสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ หรือการร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมในการแก้ไขปัญหาชุมชน โครงสร้างการกำกับดูแลยังคงเป็นไปตามลำดับชั้นการปกครองของคณะสงฆ์ โดยมีเจ้าคณะในแต่ละระดับทำหน้าที่กำกับ สนับสนุน และประสานงานกับวัดในพื้นที่

ในบริบทของสังคมดิจิทัล พบว่า การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ได้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในลักษณะสนับสนุนกระบวนการสื่อสารและการประสานงานเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สื่อออนไลน์เพื่อแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมช่วยเหลือ การประชาสัมพันธ์การรับบริจาค หรือการรายงานผลการดำเนินงานต่อสาธารณะ การใช้ช่องทางดิจิทัลดังกล่าวช่วยให้การติดต่อสื่อสารกับประชาชนและผู้สนับสนุนเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวางมากขึ้น

สรุป สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา พบว่า มีลักษณะเป็นการดำรงบทบาทตามภารกิจดั้งเดิมควบคู่กับการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้สนับสนุนการสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ และการประสานงาน การเปลี่ยนผ่านยังอยู่ในระดับกระบวนการ มิได้ถึงขั้นปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารหรือจัดตั้งระบบดิจิทัลแบบบูรณาการทั้งจังหวัด สภาพดังกล่าวสะท้อนภาพรวมการพัฒนาในระยะเปลี่ยนผ่านของคณะสงฆ์ ที่คงไว้ซึ่งโครงสร้างดั้งเดิม และค่อย ๆ บูรณาการเครื่องมือดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติภารกิจทั้งหกด้านอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทสังคมดิจิทัล

2. ผลการศึกษาวิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา

1) โอกาสในการพัฒนาของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลาในยุคดิจิทัล จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงทัศนะไว้ ดังนี้

คณะสงฆ์จังหวัดสงขลาได้มีการพัฒนาเชิงโครงสร้างของพระสังฆาธิการอย่างเป็นระบบ โดยเสนอแนวทางการจัดทำฐานข้อมูลพระภิกษุในระดับจังหวัดให้เป็นระบบดิจิทัล พร้อมข้อมูลประวัติที่มีความชัดเจนและครบถ้วน เช่น จำนวนพระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาส เจ้าคุณ อายุ พรรษา วัดที่จำพรรษา พระอุปัชฌาย์มีกี่รูป อายุเท่าไร และข้อมูลความเกี่ยวข้องด้านการบวช แนวคิดดังกล่าว ไม่ได้เป็นเพียงการบันทึกข้อมูลเพื่อจัดเก็บฐานข้อมูล แต่เป็นการเปลี่ยนผ่านจากระบบรายงานแบบเอกสาร ไปสู่ระบบฐานข้อมูลออนไลน์ที่สามารถตรวจสอบได้

ทันทีจากส่วนกลาง ลดขั้นตอน ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มความถูกต้องแม่นยำในการบริหารงาน โดยคณะสงฆ์จังหวัดสงขลาได้ศึกษาต้นแบบการจัดฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบของคณะสงฆ์ธรรมยุตจังหวัดนครศรีธรรมราชในการพัฒนาระบบดิจิทัลฐานข้อมูลบุคคลของพระสังฆาธิการภายในจังหวัด ซึ่งเมื่อสามารถดำเนินการฐานข้อมูลได้เป็นระบบและสมบูรณ์ สามารถตรวจสอบสถานภาพของพระภิกษุได้แบบเรียลไทม์ เป็นการสะท้อนโอกาสในการยกระดับโครงสร้างบริหารเชิงข้อมูลบุคคล (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 14 กุมภาพันธ์ 2569)

2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลาในยุคดิจิทัล จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงทัศนะไว้ ดังนี้

ปัจจุบันได้เกิด “กลุ่มเป้าหมายใหม่” ควบคู่ไปกับ “กลุ่มเป้าหมายเดิม” กลุ่มเดิมคือคนรุ่นเก่า ซึ่งยังคงมาวัด ฟังเทศน์ ฟังธรรม และเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาด้วยตนเอง ไม่ได้ติดตามไลฟ์สด TikTok หรือสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เหมือนกลุ่มคนรุ่นใหม่ซึ่งมีโทรศัพท์มือถือและใช้งานสื่อออนไลน์เป็นประจำ สามารถเข้าถึงเพจวัดหรือช่องทางออนไลน์ได้โดยสะดวก เมื่อวัดมีการเผยแพร่หลักธรรมคำสอน กิจกรรม หรือข่าวสารต่าง ๆ ผ่านสื่อเหล่านั้น จึงทำให้เกิดกลุ่มเป้าหมายใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องเดินทางมาวัดแต่ก็สามารถเรียนรู้และติดตามกิจกรรมได้ นอกจากนี้ การจัดทำฐานข้อมูลของวัดและกิจกรรมที่เผยแพร่ผ่านช่องทางออนไลน์ ทำให้ประชาชนทั่วโลกมองเห็นความเคลื่อนไหวของวัดได้ ไม่จำกัดเฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ใครก็ตามสามารถเข้ามาติดตาม รับชมย้อนหลัง และศึกษาเนื้อหาได้ทั้งหมด จึงถือเป็นการเปิดพื้นที่การเผยแผ่จากระดับท้องถิ่นสู่ระดับสากล (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 14 กุมภาพันธ์ 2569) ถือได้ว่าสื่อดิจิทัลช่วยขยายกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ผ่านเว็บไซต์ เฟซบุ๊ก ยูทูบ ไลน์ และแพลตฟอร์ม ทำให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าถึงคำสอนได้ทุกที่ทุกเวลา ทั้งอีกช่วยเข้าถึงผู้ที่อยู่ต่างพื้นที่หรือในต่างประเทศ ลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ สามารถปรับรูปแบบเนื้อหาให้เข้าใจง่าย น่าสนใจ และเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละวัย ส่งผลให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพมากขึ้น (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 14 กุมภาพันธ์ 2569)

3) การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลาในยุคดิจิทัล จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงทัศนะไว้ ดังนี้

เมื่อโลกมีการสื่อสารที่หลากหลาย เทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด การปรับตัวของวัดจึงต้องปรับวิธีคิดให้ทันกับโลกยุคใหม่ ไม่สามารถย้ำอยู่กับที่เดิมโดยปราศจากการพัฒนา “...การกระทำในรูปแบบเดิม ๆ ทำให้วัดเป็นสถานที่ที่เลือกเดินเข้ามาเป็นที่สุดท้าย

มาจัดการศพ...” ประโยคคำพูดที่สะท้อนมุมมองที่วัดต้องมีการปรับบทบาทเพื่อให้ทุกวัยหันกลับมาเข้าวัดได้ในทุกช่วงอายุ (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 14 กุมภาพันธ์ 2569)

ดังนั้น เมื่อผู้คนเลือกที่จะเข้าวัดเป็นอันดับสุดท้าย และผู้ที่เข้าวัดล้วนแต่มีจำนวนลดลง เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มเดิมที่ค่อยจากลาไปที่ละคนแต่ไม่มีคนใหม่เข้ามาเพิ่มเติม (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่1, 14 กุมภาพันธ์ 2569) ส่งผลให้วัดต้องมีการเรียนรู้หาจุดเด่น จุดด้อยของตนเองหาความได้เปรียบดึงจุดเด่นของวัดดูเพื่อดึงกลุ่มคนให้เข้ามาวัดได้เพิ่มขึ้น เช่น การพัฒนาให้วัดเป็นการท่องเที่ยว เน้นจับกลุ่มคนที่ชอบเที่ยวไลน์สไตล์ชอบเที่ยวแชร์สถานที่สวย ๆ เน้นกลุ่มคนที่ชอบปฏิบัติธรรมจัดวัดให้เป็นสถานที่ร่มรื่นน่าเข้ามาฝึกจิตใจเหมาะกับมาพักผ่อนสงบจิตสงบใจ เป็นต้น (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 19, 4 กุมภาพันธ์ 2569)

4) ความท้าทายของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลาในยุคดิจิทัล จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงทัศนะไว้ ดังนี้

สื่อดิจิทัลเป็น “ดาบสองคม” ด้านหนึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงประชาชนได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง แต่อีกด้านหนึ่ง หากใช้ไม่เหมาะสม ผิดกาลเทศะ หรือขัดต่อพระธรรมวินัย อาจก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรง โดยเฉพาะเมื่อภาพหรือคลิปถูกเผยแพร่ในโลกออนไลน์แล้วจะกระจายอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อภาพลักษณ์และศรัทธาของพุทธศาสนิกชนโดยรวม (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 14 กุมภาพันธ์ 2569) ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8 (สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2569) และ ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10 (สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2569) ได้แสดงทัศนะว่าการโพสต์ข้อความผ่านสื่อออนไลน์ หากขาดความรอบคอบ อาจย้อนกลับมาสร้างความเสียหายต่อพระภิกษุรูปนั้นและต่อคณะสงฆ์โดยรวมได้ เนื่องจากโลกออนไลน์เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ และส่งต่อข้อมูลอย่างรวดเร็ว จึงเป็นความท้าทายที่ต้องอาศัยสติ ความระมัดระวัง และความรับผิดชอบอย่างสูง

5) แนวทางการพัฒนาพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลาในยุคดิจิทัล จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงทัศนะไว้ ดังนี้

การพัฒนาคณะสงฆ์ในปัจจุบันไม่อาจแยกขาดจากเทคโนโลยีดิจิทัลได้ เพราะทุกโครงการล้วนอาศัยระบบดิจิทัลในการขับเคลื่อน โดยเฉพาะการดำเนินงานตามโครงการทั้ง 16 โครงการตามแผนนโยบาย ซึ่งต่างต้องพึ่งพาระบบฐานข้อมูล โครงสร้างสารสนเทศ และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้การบริหารงานเป็นระบบ รวดเร็ว และตรวจสอบได้ แนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำมาปรับใช้ในรูปแบบ “สงขลาโมเดล” ซึ่งเป็นต้นแบบการพัฒนาศักยภาพคณะสงฆ์โดยใช้

ดิจิทัลเป็นกลไกหลักในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ และมุ่งผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 14 กุมภาพันธ์ 2569)

ดังนั้น ความสำคัญของการใช้ระบบสารสนเทศในการบริหารงาน เช่น การจัดเก็บข้อมูลวัด พระภิกษุสามเณร และทะเบียนต่าง ๆ ในรูปแบบดิจิทัล เพื่อให้ข้อมูลถูกต้อง รวดเร็ว และลดความผิดพลาด รวมถึงการพัฒนาช่องทางสื่อสารออนไลน์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนมากขึ้น นอกจากการพัฒนาเชิงระบบแล้ว ต้องเน้นการพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการและบุคลากรให้มีความรู้ด้านเทคโนโลยี และใช้สื่ออย่างมีจริยธรรม ระมัดระวังข่าวสารเท็จ และรักษาภาพลักษณ์ที่เหมาะสมของสมณเพศตามพระธรรมวินัย (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 14 กุมภาพันธ์ 2569 ; สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 16 กุมภาพันธ์ 2569) ซึ่งการพัฒนาศักยภาพควรเริ่มจากการอบรมอย่างเป็นระบบ โดยส่วนกลางควรกำหนดหลักสูตรแนวทางที่มีความชัดเจน และให้แต่ละพื้นที่คัดเลือกบุคลากรเข้ารับการอบรม เพื่อเพิ่มทักษะการใช้สื่อดิจิทัลแก่พระภิกษุ สามเณร และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะพระรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพในการเรียนรู้และสามารถเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนงานคณะสงฆ์ในอนาคต รวมถึงสามารถกลับมาถ่ายทอดพัฒนาต่อยอดทักษะภายในวัดและเขตปกครองที่รับผิดชอบ (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 14, กุมภาพันธ์ 2569 ; สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 20, 6 กุมภาพันธ์ 2569) แนวคิดดังกล่าวช่วยให้การพัฒนาไม่เป็นไปอย่างกระจัดกระจาย หรือเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยไร้ทิศทางกำกับจากคณะสงฆ์ ส่งผลให้การพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการตอบโจทย์ความต้องการที่แท้จริง

3. ผลการศึกษาเสนอแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา

ข้อเสนอแนะจากผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนภาพการปรับแนวคิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จากลักษณะ “เชิงรับ” สู่การบริหาร “เชิงรุกอย่างเป็นระบบ” ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 และแนวทางกำกับของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นกลไกหลักในการรักษาความเป็นระเบียบของคณะสงฆ์ไทย เป็นนำเสนอมุ่งสร้างโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน มีเป้าหมายและทิศทางเดียวกันทั้งจังหวัด

ขณะที่คณะสงฆ์จังหวัดสงขลา ได้นำเสนอแนวคิด การขับเคลื่อนในลักษณะ “สงขลาโมเดล” จึงต้องมีแผนระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาวที่ต่อเนื่อง มิใช่เพียงแผนบนเอกสาร ประเด็นสำคัญเริ่มจากการขับเคลื่อนโครงการที่เป็นรูปธรรมและดำเนินไปพร้อมกันทุกระดับ

เพื่อสร้างความตื่นตัวแก่ผู้นำคณะสงฆ์ เพราะหากผู้นำเข้มแข็ง ระบบทั้งองค์กรย่อมเคลื่อนไปได้อย่างมีพลัง ควบคู่กับการพัฒนาเจ้าอาวาสและพระสังฆาธิการให้มีความรู้ทั้งด้านการบริหาร การเผยแผ่ และทักษะสื่อดิจิทัล โดยควรกำหนดเป้าหมายเชิงพื้นที่ที่ชัดเจน เช่น การมีพระวิปัสสนาจารย์ นักเทศน์ หรือผู้ทรงคุณวุฒิประจำแต่ละอำเภอ เพื่อยกระดับมาตรฐานทางวิชาการอย่างทั่วถึง (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 14 กุมภาพันธ์ 2569)

แม้เทคโนโลยีจะมีบทบาทมากขึ้น แต่การปรับใช้ต้องคำนึงถึงความพร้อมของผู้รับสาร จึงจำเป็นต้องสื่อสารอย่างค่อยเป็นค่อยไป สร้างความเข้าใจ และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทั้งพระสงฆ์และญาติโยมปรับตัวไปพร้อมกัน (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 16 กุมภาพันธ์ 2569) นอกจากนั้น การพัฒนาด้านดิจิทัลควรดำเนินควบคู่กับจริยธรรมการใช้สื่อ เน้นการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และรักษาสมณสารูป ควรกำหนดแผนการอบรมที่ชัดเจน มีปฏิทินแน่นอน สามารถเข้าร่วมได้ทั้งแบบออนไซต์และออนไลน์ เพื่อให้การพัฒนาเป็นระบบและเข้าถึงได้จริง (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 20, 6 กุมภาพันธ์ 2569)

ในด้านการกำกับดูแล ควรมีหน่วยงานหรือผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน สื่อที่เผยแพร่ต้องมีความน่าเชื่อถือ ไม่เปิดเผยข้อมูลสำคัญโดยไม่จำเป็น และมีมาตรการควบคุมการใช้เทคโนโลยีอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ควรจัดทำฐานข้อมูลพระสงฆ์ พัฒนาแนวปฏิบัติการใช้สื่อออนไลน์ และวางยุทธศาสตร์ปกป้องพระพุทธศาสนาในโลกดิจิทัล โดยยึดหลักว่า “ใช้เทคโนโลยีอย่างทันสมัย แต่ยืนอยู่บนพระธรรมวินัย” (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17, 3 กุมภาพันธ์ 2569) อีกทั้ง ควรมีหลักสูตรการจัดอบรมในการใช้สื่อดิจิทัลอย่างถูกต้องไม่ให้ผิดพระธรรมวินัย และช่วยรักษาภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ และสามารถใช้สื่อได้อย่างชาญฉลาด เพื่อเป็นพื้นที่ของการเผยแผ่ธรรมะการประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการพัฒนาทักษะของพระสงฆ์จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อสร้างรากฐานที่เป็นทุนมนุษย์ให้กับคณะสงฆ์และเป็นประโยชน์ได้ในระยะยาว (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7, 10 กุมภาพันธ์ 2569) ทั้งนี้ ความสำคัญอีกประการคือ ภาวะผู้นำ ซึ่งผู้นำคณะสงฆ์ต้องมีวิสัยทัศน์ กล้าตัดสินใจบนพื้นฐานพระธรรมวินัย ไม่อ่อนตามแรงกดดันภายนอก พร้อมทั้งสร้างระบบคัดกรอง ตรวจสอบ และบริหารจัดการที่รอบคอบ เพื่อรักษาความเข้มแข็งขององค์กร (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 14 กุมภาพันธ์ 2569; สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 3 กุมภาพันธ์ 2569)

ขณะเดียวกัน การเตือนภัยคุกคามในรูปแบบใหม่ในโลกดิจิทัล ทั้งการใช้สื่อผิดไม่เหมาะสม การล่อลวงด้วยผลประโยชน์ทางโลกให้พระสงฆ์ตกเหยื่ออันเป็นกลไกของสื่อที่นำเสนอภาพข่าวเกินตามความเป็นจริงเพื่อเป็นการขายความ แต่สร้างความเข้าใจเสนอการ

รับรู้ข่าวสารในทางเสียหายในวงกว้างการสร้างการนำเสนอที่บิดเบือนจากความเป็นจริง หรือมีการโจมตีจากกลุ่มผู้ไม่หวังดีต่อคณะสงฆ์และศาสนาพุทธ ซึ่งอาจนำไปสู่การเสื่อมถอยของศรัทธาของประชาชนในวงกว้างเป้นบ่อนทำลายยความศรัทธาให้ลดน้อยลงส่งผลให้ศรัทธามีความอ่อนแอ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการนำเสนอข่าวสารในโลกของยุคดิทัลมีทั้งผลดีและผลเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเสียหายจากเฟคนิวส์ (Fake News) หรือข่าวปลอม ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่เป็นความจริง บิดเบือน หรือสร้างขึ้นมาใหม่ทั้งหมด เพื่อสร้างความสับสน ความเข้าใจผิด หรือสร้างผลกระทบต่อสังคม มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งเป็นองค์กรหลัก ต้องรีบหาข้อมูลและสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องอย่าปล่อยให้เกิดความเสียหายในวงกว้าง ดังนั้น จึงควรกำหนดมาตรการรองรับและแผนรับมืออย่างรอบด้าน เพื่อป้องกันและแก้ไขสถานการณ์ได้อย่างทันท่วงที (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17, 3 กุมภาพันธ์ 2569 ; สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 16, 6 กุมภาพันธ์ 2569)

อย่างไรก็ดี ในทัศนะของผู้ให้ข้อมูลมีแนวทางเสนอทั้งหมดมุ่งไปสู่การสร้าง “ระบบบริหารกิจการคณะสงฆ์เชิงบูรณาการ” ที่ประกอบด้วย

1) มีเป้าหมายชัดเจนและแผนยุทธศาสตร์ระยะยาว
2) การพัฒนาศักยภาพดิจิทัลควบคู่จริยธรรม
3) กลไกกำกับดูแลและความน่าเชื่อถือของข้อมูล
4) ภาวะผู้นำที่เข้มแข็งบนพื้นฐานพระธรรมวินัย
5) มาตรการรับมือภัยคุกคามยุคใหม่

ดังนั้น สาระสำคัญของการนำเสนอแนวทางจึงไม่ใช่เป็นเพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้ แต่คือการยกระดับมาตรฐานการบริหารที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีการสื่อสาร และการปกป้องพระพุทธศาสนาในโลกของยุคดิจิทัล โดยต้องยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้คณะสงฆ์สามารถดำรงบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณของสังคมได้อย่างมั่นคง สง่างาม และยั่งยืนท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัล

กล่าวโดยสรุปการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา จำเป็นต้องปรับแนวคิดจากการดำเนินงานแบบตั้งรับไปสู่การบริหารเชิงรุกที่มีระบบแผนงาน และเป้าหมายชัดเจน ภายใต้กรอบกฎหมายคณะสงฆ์และหลักพระธรรมวินัย การขับเคลื่อนต้องมีแผนระยะสั้น กลาง และยาว ดำเนินโครงการอย่างเป็นรูปธรรมพร้อมกันทั้งจังหวัด เพื่อเสริมความเข้มแข็งของผู้นำและยกระดับศักยภาพพระสงฆ์ด้านการบริหาร การ

เผยแผ่ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสมทั้งนี้ ต้องกำหนดมาตรการกำกับดูแลการใช้สื่ออย่างมีจริยธรรม จัดทำฐานข้อมูลและแนวปฏิบัติที่ชัดเจน รวมทั้งวางระบบป้องกันและรับมือภัยคุกคามทางดิจิทัล เช่น ข่าวปลอมและการบิดเบือนข้อมูล

ดังนั้น หัวใจสำคัญของการบริหารคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล คือ การมีระบบบริหารที่เป็นเอกภาพ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ และการใช้เทคโนโลยีอย่างทันสมัยควบคู่กับการยึดมั่นในพระธรรมวินัย เพื่อรักษาศรัทธาและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการ จังหวัดสงขลา ตามภารกิจ 6 ด้าน พบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (structural change) แต่ยุคดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการ (process adaptation) ผลการศึกษา พบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสงขลาในยุคดิจิทัลยังคงดำเนินไปภายใต้โครงสร้างลำดับชั้นแบบรวมศูนย์อำนาจ โดยยึดกรอบพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์เป็นหลัก ขณะเดียวกัน มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการสื่อสาร การสั่งการ และการติดตามงาน โดยดำเนินไปในลักษณะ “ระบบคู่ขนาน” ระหว่างระบบเอกสารแบบดั้งเดิมกับระบบการสื่อสารออนไลน์ สอดคล้องกับแนวคิด เรื่องการบริหารในฐานะ “กระบวนการ” ของ วิโรจน์ สารรัตนะ (2555) ซึ่งอธิบายว่า การบริหารประกอบด้วยหน้าที่หลัก ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การชี้นำ (Leading/Directing) และการควบคุม (Controlling)

เนื่องจากโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา ยังคงแสดงให้เห็นกระบวนการกำหนดนโยบายจากระดับเจ้าคณะจังหวัดลงสู่ระดับอำเภอ ตำบลและเจ้าอาวาสอย่างเป็นลำดับขั้น พร้อมทั้งมีการติดตามและรายงานผล ซึ่งสะท้อนหน้าที่การควบคุมอย่างชัดเจน ขณะเดียวกัน ยังสอดคล้องกับทฤษฎี POCCC ของ Fayol ที่กล่าวถึงหน้าที่การบริหาร 5 ประการ ได้แก่ Planning, Organizing, Commanding, Coordinating และ Controlling โดยเฉพาะในมิติของ Commanding (การบังคับบัญชา) และ Coordinating (การประสานงาน) ซึ่งปรากฏชัดผ่านระบบการสื่อสารออนไลน์ เช่น กลุ่มสื่อสารดิจิทัล และ

การประชุมทางไกล ที่ช่วยให้การประสานงานมีความรวดเร็วขึ้น แม้ยังคงกรอบการบังคับบัญชาแบบเดิม

นอกจากนี้ ผลการศึกษาที่พบว่า โครงสร้างยังมีลักษณะ “รวมศูนย์” ยังสอดคล้องกับหลักการ Centralization ตามหลัก 14 ประการของ Fayol ซึ่งกล่าวถึงการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง โดยในบริบทของคณะสงฆ์ปรากฏในรูปแบบการสั่งการจากมหาเถรสมาคมและเจ้าคณะระดับจังหวัดลงสู่พื้นที่

นอกจากนี้ ระบบของการบริหารในการใช้เครื่องมือดิจิทัลเข้ามาช่วยในการสื่อสารข้อมูลระหว่างระดับการปกครอง และการประชุมออนไลน์สามารถดำเนินการไปได้อย่างรวดเร็ว ลดระยะเวลาในการส่งหนังสือราชการ และเอื้อให้การประชุมในประเด็นเร่งด่วนสามารถจัดขึ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องเดินทางมาพบกันโดยตรง สอดคล้องกับแนวคิวของ พระมหานัฐพล อิสฺสรธมฺโม (สดีวงค์) พระมหาอดิศักดิ์ ปิยสีโล (ดีล้วน) และอรรถชัย สุดบนิด (2568) ซึ่งเห็นว่าการประยุกต์ระบบสารสนเทศสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว รวมถึงแนวคิดของ ปราโมทย์ เทพมณี และคณะ ที่เห็นว่าการใช้แพลตฟอร์มต่าง ๆ ในการประชุมออนไลน์ ทำให้พระสังฆาธิการสามารถประสานงานและพบปะหารือได้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม “ช่องว่างทางเทคโนโลยีดิจิทัล” ภายในโครงสร้างคณะสงฆ์ ซึ่งเกิดจากความแตกต่างด้านอายุและทักษะการใช้เทคโนโลยีของพระสังฆาธิการบางรูป สะท้อนให้เห็นว่า การบริหารยังพึ่งพาความสามารถเฉพาะบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จันทรานี สงวนนาม (2551) ที่มองว่าการบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ กล่าวคือ แม้จะมีหลักการและโครงสร้างที่เป็นระบบ (ศาสตร์) แต่ประสิทธิภาพในการปฏิบัติจริงยังขึ้นอยู่กับทักษะประสบการณ์ และความสามารถเฉพาะตัวของผู้บริหาร (ศิลป์)

ขณะที่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการจังหวัดสงขลาในยุคดิจิทัล พบว่ามีการดำเนินการไปตามบทบาทดั้งเดิมของวัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชน การให้โอกาสทางการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนเช่นเดิม แต่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ช่วยสนับสนุนในการประสานงาน การประชาสัมพันธ์ และการติดตามผลมากขึ้น ทั้งนี้มิได้เปลี่ยนแปลงสาระหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งมุ่งเน้นการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและสนับสนุนการศึกษาของรัฐเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับแนวคิดของ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ) (2540) และพระเทพมงคลโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2539) เห็นว่าวัดและคณะสงฆ์ควร

ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนทั้งด้านการศึกษาและอบรมสั่งสอน อีกทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของ ณัฐฐาพร จินดาสวัสดิ์ (2558) ที่เสนอว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ควรผสานหลักพระธรรมวินัยเข้ากับหลักการบริหารสมัยใหม่

ด้านการเผยแผ่ของพระสังฆาธิการจังหวัดสงขลาในยุคดิจิทัล ผลการวิจัยชี้ว่า เนื้อหาพระธรรมคำสอนยังคงยึดหลักพระธรรมวินัย แต่มีการขยายช่องทางสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อเพิ่มการเข้าถึงประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ) (2550) ที่เสนอว่ารูปแบบการเผยแผ่สามารถปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยได้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ พระศรีวชิรวาที (2567) ที่เทคโนโลโยดิจิทัล เปิดโอกาสให้คณะสงฆ์สามารถเผยแผ่คำสอนพระพุทธศาสนาไปยังผู้คนได้วงกว้างขึ้นในรูปแบบที่เข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็ว ฉะนั้นในระบบการเผยแผ่โดยการใช้ดิจิทัลจึงเป็นการพัฒนาเชิงรูปแบบมิใช่การเปลี่ยนเป้าหมายของการเผยแผ่ ซึ่งสอดคล้องเชื่อมโยงกับแนวคิดการบริหารเชิงกระบวนการที่เห็นว่าการสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งของการ Coordinating และ Reporting ในระบบบริหาร

ด้านการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการจังหวัดสงขลาในยุคดิจิทัล ยังคงมุ่งดูแลบำรุงรักษา และพัฒนาศาสนสถานและทรัพย์สินของวัดให้พร้อมต่อการประกอบศาสนกิจและการใช้ประโยชน์ของชุมชน โดยมีการนำเทคโนโลยีมาใช้สนับสนุนการวางแผน การประสานงาน และการติดตามงานก่อสร้างหรือปรับปรุงสถานที่มากขึ้น แต่ยังไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างหรือเชิงนโยบายในระดับระบบ

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารของ Henri Fayol ในมิติการวางแผน (Planning) และการควบคุม (Controlling) เนื่องจากการบริหารทรัพย์สินและสาธารณูปโภคต้องอาศัยการกำหนดแผนงาน การจัดสรรทรัพยากร และการตรวจสอบความเรียบร้อยอย่างเป็นระบบ ดิจิทัลจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเสริมประสิทธิภาพในกระบวนการดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของ ณัฐฐาพร จินดาสวัสดิ์ (2558) ที่เสนอว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ควรผสานหลักพระธรรมวินัยกับหลักการบริหารสมัยใหม่อย่างเหมาะสม ฉะนั้น การดูแลทรัพย์สินวัดยังคงอยู่บนหลักความเรียบร้อยและความเหมาะสมตามพระธรรมวินัย ขณะเดียวกันมีการประยุกต์ใช้เครื่องมือบริหารสมัยใหม่เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการจังหวัดสงขลา ยังคงบทบาทในการช่วยเหลือประชาชนในด้านต่าง ๆ ทั้งในภาวะปกติและภาวะวิกฤต โดยมีการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มความรวดเร็วในการระดมทรัพยากร การสื่อสารกับเครือข่าย และการรายงานผลการ

ดำเนินงาน แต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของภารกิจที่ยึดหลักเมตตาธรรมเป็นแกนกลาง ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2541) ที่เห็นว่าการบริหารคณะสงฆ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อเอื้ออำนวยต่อประโยชน์สุขของสังคม ซึ่งงานสาธารณสงเคราะห์เป็นบทบาทเชิงสังคมที่ชัดเจนของคณะสงฆ์ ขณะเดียวกัน ยังสอดคล้องกับแนวคิด POSDCORB ของ Gulick & Urwick (1973) ในด้านการประสานงาน (Coordinating) และการรายงาน (Reporting) เนื่องจากการช่วยเหลือประชาชนในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือ การจัดการข้อมูล และการสื่อสารอย่างมีระบบ เทคโนโลยีจึงเป็นกลไกสำคัญที่สนับสนุนกระบวนการบริหารดังกล่าว อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ณัฐฐาพร จินดาสวัสดิ์ (2558) ที่เน้นการผสมผสานหลักพระธรรมวินัยกับการจัดการสมัยใหม่ โดยผลการวิจัยสะท้อนว่า แม้งานสาธารณสงเคราะห์จะใช้เครื่องมือดิจิทัลมากขึ้น แต่ยังยึนอยู่บนหลักเมตตา กรุณา และการเกื้อกูลสังคมตามหลักพุทธศาสนา

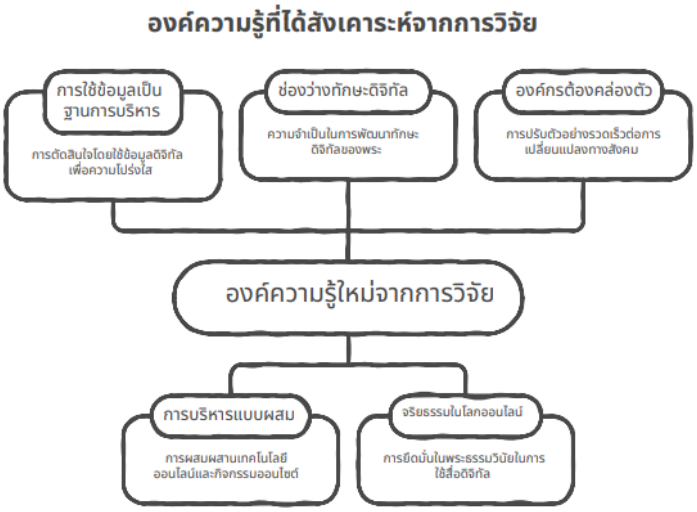
กล่าวคือ ดิจิทัลเป็นเครื่องมือสมัยใหม่ที่ช่วยเสริมบทบาทเดิมของวัดในฐานะกลไกพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยไม่เปลี่ยนแก่นสาระสำคัญของภารกิจ สอดคล้องกับ พระชลญาณมุนี (2565)กล่าวว่า พระสงฆ์รุ่นใหม่ในยุคออนไลน์ต้องมีการปรับตัวในยุคออนไลน์ทั้งด้านการสื่อสาร การเรียน การประชุม และการเผยแผ่ธรรมะ รวมถึงงานสาธารณสงเคราะห์ แม้แต่การก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์ต้องมีการปรับตัวตามสมัย เช่นเดียวกับ พระศุภกร ภูมิปญโญ (2568) และคณะ ที่กล่าวว่า สถาบันคณะสงฆ์ต้องปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงในโลกดิจิทัล โดยใช้เทคโนโลยีควบคู่ไปกับการรักษาอัตลักษณ์

ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลของพระสังฆาธิการจังหวัดสงขลาภายใต้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ผลการศึกสามารถสรุปได้ว่า โครงสร้างการปกครองและหลักพระธรรมวินัยยังคงเป็นแกนหลักของการบริหาร แต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ส่วนเทคโนโลยีดิจิทัลถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเสริมประสิทธิภาพในกระบวนการสื่อสาร ประสานงาน และติดตามผล และเกิดการปรับตัวเกิดขึ้นในระดับวิธีดำเนินงาน ไม่ใช่ระดับเป้าหมายหรืออำนาจหน้าที่ ส่งผลให้ทุกภารกิจยังคงมุ่งประโยชน์ต่อพระศาสนาและสังคมเป็นศูนย์กลาง ซึ่งรูปแบบการพัฒนาเป็นลักษณะค่อยเป็นค่อยไปในยุคดิจิทัล

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยภายใต้บริบทยุคดิจิทัลได้ส่งผลต่อรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการปรับตัวของพระสังฆาธิการภายใต้โครงสร้างการปกครองแบบลำดับชั้นที่ยึดโยงกับพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้จากภารกิจคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน จนนำไปสู่การพัฒนา “รูปแบบการบริหารคณะสงฆ์เชิงดิจิทัลแบบสมดุล” (Digital Sangha Governance Model: DSG Model) ซึ่งอธิบายการบริหารในยุคดิจิทัลว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างที่ครอบคลุมทั้งการตัดสินใจ โครงสร้างอำนาจ ความสัมพันธ์องค์กร และจริยธรรม โดยมีพระธรรมวินัยเป็นแกนกลาง

ข้อค้นพบสำคัญสามารถสรุปได้ 5 ประการ ได้แก่ (1) การบริหารบนฐานข้อมูล ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนผ่านสู่การตัดสินใจที่อิงข้อมูลและหลักฐาน ช่วยเพิ่มความโปร่งใสและตรวจสอบได้ (2) การบริหารแบบผสมผสาน ที่บูรณาการระบบออนไลน์และออฟไลน์อย่างเหมาะสม เพื่อรักษาสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและคุณค่าทางจิตวิญญาณ (3) ช่องว่างทางทักษะดิจิทัล ซึ่งชี้ให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำและสมรรถนะด้านดิจิทัลของพระสังฆาธิการ (4) จริยธรรมพระวินัยในโลกดิจิทัล ที่เน้นการกำกับการใช้สื่อออนไลน์ภายใต้กรอบพระธรรมวินัย และ (5) การพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์สู่ความคล่องตัว ที่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์และความต้องการของสังคมได้อย่างรวดเร็ว

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย (สังเคราะห์โดยผู้วิจัย, 2025)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสงขลาในยุคดิจิทัลมีลักษณะเป็นการ “เปลี่ยนผ่านแบบคู่ขนาน” โดยยังคงโครงสร้างการปกครองแบบดั้งเดิมตามพระธรรมวินัย แต่ได้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้าเป็นเครื่องมือสนับสนุนภารกิจทั้ง 6 ด้านเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ แม้เทคโนโลยีจะช่วยขยายโอกาสในการเผยแผ่พระศาสนาให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายใหม่ได้ทั่วโลก แต่ก็เป็น “ดาบสองคม” ที่ท้าทายให้ต้องระมัดระวังผลกระทบจากสื่อและข่าวปลอม การวิจัยจึงเสนอแนวทางให้ปรับตัวสู่การบริหาร “เชิงรุกอย่างเป็นระบบ” ตามแนวทาง “สงขลาโมเดล” ซึ่งมุ่งเน้นการจัดทำยุทธศาสตร์และฐานข้อมูลที่ชัดเจน การอบรมทักษะดิจิทัลควบคู่จริยธรรม และการเสริมสร้างภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง ภายใต้หลักการ “ใช้เทคโนโลยีอย่างทันสมัย แต่ยืนอยู่บนพระธรรมวินัย” เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลง ปกป้องพระศาสนา และธำรงรักษาความศรัทธาของคณะสงฆ์ให้มั่นคงยั่งยืน **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** 1. ด้านการปกครอง ควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางระดับจังหวัด เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงบริหารให้มีข้อมูลเชิงประจักษ์รองรับ โดยยังคงโครงสร้างสายบังคับบัญชาเดิม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพโดยไม่กระทบเสถียรภาพขององค์กร และควรกำหนดแนวทางหรือคู่มือการบริหารในยุคดิจิทัลสำหรับพระสังฆาธิการ เพื่อให้เกิดมาตรฐานการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทของสมณเพศ 2. ด้านศาสนศึกษา ควรส่งเสริมการพัฒนาคลังสื่อการสอนดิจิทัลระดับจังหวัด เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพและมาตรฐานเดียวกัน ควรจัดอบรมทักษะด้านเทคโนโลยีให้แก่พระอาจารย์ผู้สอน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการใช้เครื่องมือดิจิทัลอย่างถูกต้องและเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัยและควรพัฒนาแนวทางบูรณาการดิจิทัลเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้โดยไม่กระทบมาตรฐานหลักสูตร 3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรพัฒนาระบบบริหารข้อมูลทุนหรือกิจกรรมสนับสนุนทางการศึกษาในรูปแบบดิจิทัล เพื่อเพิ่มความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และลดความซ้ำซ้อน และควรส่งเสริมความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการพัฒนาระบบข้อมูลร่วมกัน 4. ด้านการเผยแผ่ ควรจัดทำแนวปฏิบัติ (Guideline) การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสังฆาธิการ เพื่อรักษาภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์และความเหมาะสมทางพระวินัย และควรส่งเสริมการพัฒนาทักษะการสื่อสารดิจิทัลเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเผยแผ่ธรรมะในสังคมยุคใหม่ โดยยังคงสาระของคำสอนเดิม 5. ด้านสาธารณูปการ ควรพัฒนาระบบติดตามโครงการและรายงานผลแบบออนไลน์ เพื่อลดระยะเวลาการดำเนินงานและเพิ่มความโปร่งใส และควรกำหนดมาตรฐานการจัดเก็บข้อมูลโครงการในรูปแบบดิจิทัล 6. ด้านสาธารณ

สงเคราะห์ ควรจัดทำระบบฐานข้อมูลกิจกรรมช่วยเหลือและผู้รับความช่วยเหลือในระดับจังหวัด เพื่อให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ และควรพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อเพิ่มศักยภาพในการระดมทรัพยากรในสถานการณ์เร่งด่วน **ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป** 1. ควรศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลเปรียบเทียบระหว่างจังหวัด เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างด้านโครงสร้างและระดับการพัฒนาในยุคดิจิทัล 2. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อในการพัฒนาในยุคดิจิทัล (Digital Maturity) ของคณะสงฆ์ 3. ควรศึกษาผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะยาว 4. ควรทำการวิจัยเชิงประเมินผล (Evaluation Research) เกี่ยวกับประสิทธิภาพของการบริหารของคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

กองเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง. (2569). การบริหารจัดการวัดในยุคดิจิทัล เพื่อความโปร่งใสและศรัทธาที่มั่นคง. เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2569 จาก https://it.gongtham.net/2026/01/25/digital-temple-managementtransparencythailand/

จันทรานี สงวนนาม. (2551). ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์.

ณัฐฐาพร จินดาสวัสดิ์. (2558). การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย กรณีศึกษา: มหาเถรสมาคม ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปราโมทย์ เทพมณี และคณะ. (2568). แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยภาษาอังกฤษผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลในศตวรรษที่ 21. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 4(1), 89-162.

พระครูปฐมธีรวัฒน์ บัญชาเทียนทอง และคณะ. (2568). รูปแบบการพัฒนาทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 สำหรับพระสังฆาธิการ เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 14. วารสารเสียงธรรมจากมหายาน, 11(5), 1-14.

พระครูปลัดอัมพร อาภาธโร (นุชประเสริฐ) และคณะ. (2568). บทบาทของพระสงฆ์และความศรัทธาในยุคดิจิทัลการวิเคราะห์เชิงสังคมวิทยาและพุทธศาสนาศึกษา. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(5), 807-818.

พระชลญาณมุนี. (2565). การปรับตัวของพระสงฆ์รุ่นใหม่ในยุคของสังคมออนไลน์. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 11(1), 195-212.

พระณัฐวุฒิ อภิปุญโญ (พันทะลี), พระมหาวิรุธ วิโรจโน (นิลเพ็ชร), พระครูสังฆรักษ์ทวี อภโย และ ชนาธิป ศรีโท. (2564). การส่งเสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 21(3), 38-47.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). (2540). การปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา. อยุธยาโรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สินทวีวรกุล. (2548). บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดกระบี่. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระมหานัฐพล อิสฺสรธมฺโม (สดีวงค์), พระมหาอดิศักดิ์ ปิยสีโล (ดีล้วน) และ อรรถชัย สุดบนิด. (2568). การบริหารศาสนสมบัติของวัดในยุคศตวรรษที่ 21. วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 7(3), 670-683.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์. (ม.ป.พ.).

พระศรีวชิรวาที (ฉัตรชัย มูลสาร). (2567). การปกครองคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล: โอกาสและความท้าทาย. วารสาร มมร ยศสุนทรปริทรรศน์, 1(3), 59-76.

พระศุภกร ภูมิปญฺโญ และคณะ. (2568). การบริหารจัดการเชิงพุทธในยุคดิจิทัล. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 8(2), 272-282.

วิโรจน์ สารรัตนะ. (2555). แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: ทิพยวิสุทธิ์.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปญฺโญ). (2540). คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

Gulick, L., & Urwick, J. (1973). Papers on the Science of Administration. Institute of Public Administration.